

Методичні рекомендації щодо відзначення 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського

29 вересня 2016 року українське суспільство відзначає 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського - видатного українського державного та політичного діяча, Голови Центральної Ради Української Народної Республіки, першої у ХХ столітті незалежної Української держави, історика.

Президент України Петро Порошенко підписав указ №63/2015 “Про відзначення 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського”.

Кожен подібний ювілей - це, безумовно, знаменна подія. Але, як зазначав сам М.Грушевський, «є події, що по короткім часі мають виключно історичне, сказати б, антикваричне значення; є знов такі, що служать вихідною точкою для дальших поколінь на довгий час, сотворюють для них цілком нові обставини життя, виносять на верх змагання й ідеї, що стають боєвим прапором для віків, святощами для одних і страхом для других». Саме такого звучання набувають сьогодні роковини М.Грушевського, адже з багаторічного небуття повертаються його ім'я й безцінний історичний досвід. Діяльність і творчість М.Грушевського творять цілу епоху в інтелектуальному, науковому, національно-культурному і державному розвитку Нової України. У переломний період в житті української нації відчувається потреба наново оцінити творчу спадщину М.Грушевського як державотворця і засновника української наукової національної історіографії.

З метою вшанування пам'яті та відзначення ювілейної дати від дня народження М.С.Грушевського, рекомендуємо у загальноосвітніх, інтернатних та позашкільних навчальних закладах області у 2016/2017 навчальному році провести інформаційно-просвітницькі заходи, зокрема: бесіди, наукові читання, тематичні конференції «Великий син українського народу», «Михайло Грушевський: голос історії», «Життя, віддане Україні», М.Грушевський: життя і діяльність очима нащадків», засідання за круглим столом «Внесок наукової діяльності Михайла Грушевського у переосмисленні спадщини Київської Русі», «Михайло Грушевський в об'єктиві реальності», уроки

пам'яті, історичні читання за участю науковців, митців, громадських діячів, присвячені популяризації наукової, державної та історико-культурної спадщини Михайла Грушевського «Його життя – дороговказ у майбуття», «М. Грушевський - історик і будівничий нації», «Перший президент української держави» тощо.

29-30 вересня 2016 року пропонуємо організувати у закладах освіти демонстрацію документальних фільмів «Галицька весна української ідеї (2016, режисер Тарас Каляндрук, фільм присвячений 150-річчю від дня народження Михайла Грушевського; <https://www.youtube.com/watch?v=T8FTH2XBgnw>, «На порозі історії. Михайло Грушевський» (2013, режисер Ірина Шатохіна; стрічка про молоді роки Михайла Грушевського) <http://www.ex.ua/84850110>, «Невідома Україна. Нариси нашої історії. Фільм 86: «Михайло Грушевський» (2011, режисер Олена Єршова) <https://www.youtube.com/watch?v=Z39xpthPFVY>.

Рекомендуємо забезпечити широке висвітлення проведених заходів на освітніх сайтах закладів освіти.

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

Михайло Сергійович Грушевський народився 29 вересня 1866 року в містечку Холм в Царстві Польському (нині на території Польщі, має назву Хелм). Він закінчив Тифліську гімназію (1880–1886), історико-філологічний факультет Університету святого Володимира (1886–1890). У 1891–1894 рр. – професорський стипендіат на здобуття звання магістра історії при університеті. Учень В. Антоновича. Під його керівництвом підготував конкурсну роботу “Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV ст.” (1891), удостоєну золотої медалі, та магістерську дисертацію “Барське староство” (1894). У 1894 р. Грушевський переїхав до Львова і обійняв посаду професора Львівського університета. Наукові контакти Грушевського зі Львовом почалися ще в 1892 р. З 1893 р. він був членом Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, а в 1897–1913 рр. був головою Товариства. Грушевський ініціював

роботу зі збирання джерел з історії України, які друкувалися в серійних виданнях Археографічної комісії НТШ: “Жерела до історії України-Руси”, “Пам’ятки української мови та літератури”. 1906 р. започаткував видання “Українсько-руського архіву”. У 1898 р. разом з О.Маковеєм та І.Франком заснував та редагував літературно-публіцистичний журнал “Літературно-науковий вісник”, у 1899 р. був одним із організаторів “Української видавничої спілки”. 1897–1898 – М. Грушевський пише I-й том своєї фундаментальної праці – «Історія України-Руси», наприкінці 1898 року ця робота була надрукована у Львові. Останній, десятий том (присвячений подіям 1657–1659) було надруковано уже після смерті Грушевського – в 1936 році. У 1897 р. в газеті “Діло” Грушевський кинув клич “Добиваймося свого університету!”, і відтоді очолив багатолітню боротьбу за створення у Львові самостійного українського університету. У 1906 р. він виступив з програмою заснування українських кафедр у всіх університетах підросійської України.

М.Грушевський був ініціатором створення у Львові громадської організації – Товариства прихильників української літератури, науки і штуки (1904). У 1907 р. Грушевський був обраний головою новозаснованого Українського наукового товариства у Києві, редагував його видання – “Записки УНТ у Києві”, “Україна”. 1907 р. переніс до Києва редакцію “Літературно-наукового вісника”, друк власних творів. З ініціативи та за участю вченого у 1909–1912 рр. виходили популярні ілюстровані народні газети “Село” та “Засів”. В 1907 р. Грушевський подав свою кандидатуру на конкурс на заміщення посади завідувача кафедри Університету св. Володимира, але через шовіністичні настрої адміністрації університету не отримав достатньої кількості голосів. Під час перебування у Львові він, як підданий російської імперії, не мав політичних прав в Австро-Угорщині; але він постійно цікавився політикою і був одним із організаторів першого політичного об’єднання в Галичині – Української національно-демократичної партії (1899). У 1905–1906 активно співпрацював з Українською думською фракцією в I та II Державних думах Росії та її друкованим органом – “Украинским вестником”. Він належав до засновників та членів Ради української політичної партії в Російській імперії

– Товариства українських поступовців (1908). Початок Першої світової війни застав Грушевського на відпочинку в селі Криворівня (нині – Івано-Франківської області, а тоді – територія Австро- Угорщини). З великими труднощами Грушевський зумів повернутись до Києва, де його заарештували за звинуваченням в австрофільстві. Після п'ятимісячного ув'язнення в Лук'янівській в'язниці він був висланий до Симбірська. Восени 1915 р. завдяки клопотанням авторитетних російських вчених отримав дозвіл переїхати до Казані, через рік – до Москви. На засланні продовжив наукову роботу, у Москві активно співпрацював з відомим громадсько-політичним виданням “Украинская жизнь”. Тільки лютого (1917) революція і падіння самодержавства в Росії дало змогу Грушевському повернутись до Києва. Зі створенням на початку березня 1917 р. у Києві Української Центральної Ради Грушевський був заочно обраний її головою. Таємним голосуванням переобраний на цій посаді Всеукраїнським національним конгресом 8 квітня 1917 р. Під керівництвом визнаного, авторитетного лідера українського руху Центральна Рада за короткий час пройшла шлях від гасел національно-культурної автономії до проголошення суверенної Української Народної Республіки (січень 1918) та її Конституції (квітень 1918). Грушевський був автором головних політичних документів УЦР, основних концептуальних положень Української революції. Він тісно співпрацював із створеною у квітні 1917 р. Українською партією соціалістів- революціонерів. Після гетьманського перевороту Грушевський відійшов від активної політичної діяльності. У 1919–1924 рр. перебував на еміграції (Прага, Париж, Женева, Берлін, Відень). Наукова та видавнича діяльність Грушевського зосереджувалась у заснованому ним Українському соціологічному інституті, громадсько-політична – в керівництві “Закордонною делегацією” Української партії соціалістів-революціонерів, редагуванні її друкованого органу “Борітеся – Поборете!”, створенні Комітету “Голодним України”. На еміграції Грушевський розпочав роботу над ще одним великим науковим проектом – багатотомною “Історією української літератури”. У березні 1924 р. Грушевський повернувся в Україну задля продовження масштабних наукових досліджень та завершення написання

фундаментальної “Історії України-Руси”. У 1924-1930 рр. він очолював усі головні історичні установи ВУАН. За редакцією вченого в цей період було випущено 80 книг, серед них періодичні та серійні видання: “Україна”, “Науковий збірник”, “Студії з історії України”, “За сто літ”, збірники комісій порайонного дослідження історії України. У 1929 році Грушевський був обраний академіком АН СРСР. Наслідком організаційно-структурного, ідеологічного та кадрового нищення наукових установ, очолюваних Грушевським, стала ліквідація на кінець 1930 року комісій Історичної секції, Науково-дослідної кафедри історії України, закриття всіх видань. Грушевський став об’єктом нещадної голобельної “критики”, інспірованої і веденої більшовицьким керівництвом.

На початку березня 1931 р. Грушевський був змушений виїхати до Москви, що офіційно вважалось науковим відрядженням, фактично – “почесним вигнанням”. Архівні джерела свідчать, що тотальне стеження за вченим органами ГПУ-НКВС розпочалося від перших днів повернення в Україну і завершилося арештом у березні 1931 р. та звинуваченням у керівництві сфабрикованим т. зв. “Українським національним центром” (УНЦ). Через короткий час після допитів у Харкові Грушевський був звільнений. Відкритий судовий процес у справі “УНЦ” не відбувся. У 1931–1934 рр. Грушевський проживав у Москві під постійним наглядом більшовицької таємної поліції. Працював над десятим томом “Історії України-Руси”, який був підготовлений до друку донькою Катериною та виданий вже по смерті історика на початку 1937 р. 24 листопада 1934 р. М.С. Грушевський помер у Кисловодську від сепсису через три дні після операції з видалення фурункула. 29 листопада 1934 його було поховано на Байковому кладовищі Києва (ділянка № 6, біля Вознесенської церкви).